

JAMIYATDA KOMIL INSON BO'LIB YETISHISHDA O'QITUVCHI-MURABBIYNI O'RNI

Djavlanova Nodira Xamza qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi

Djumanov To'lqin Abdusaidovich

Jizzax davlat pedagogika universiteti Pedagogika psixologiya
yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Ushbu maqolada buyuk mutafakkir Alisher Navoiyning shaxs kamolotida ta'lim-tarbiyaning roli va ahamiyati haqida fikr bildirilgan. O'qituvchi-murabbiy faoliyati, uning kasbiy va shaxsiy sifatlari e'tirof etilgan bo'lib, ishda asosiy o'rganish obyekti sifatida "Mahbub ul-qulub" asari olingan.

Tayanch tushunchalar: ustoz-murabbiy, komillik, ilm-fan, ta'lim-tarbiya, ma'rifat, barkamol inson, shaxs kamoloti, maktab, ma'naviy meros.

В статье обсуждается роль и важность образования в совершенстве человека на примере произведений мыслителя Алишера Навои. В данной работе изучаются деятельность учителя, его профессиональные и личные качества, которые были использованы как предмет исследования произведения А.Навои «Махбуб ул –кулуб».

Опорные понятия: учитель-наставник, совершенство, наука и образование, воспитание, просветительство, совершенный человек, совершенство личности, школа, духовное наследие.

In article is discussed the role and importance of education in human perfection by the example of the works of the thinker Alisher Navoi. In this paper is learned the work "Mahbub ul-kulub", as a subject of research of his activity, professional and personal qualities.

Supporting concepts: teacher-mentor, perfection, science and education, education, enlightenment, perfect man, perfection of personality, school, and spiritual heritage.

O'tmishdagi buyuk mutafakkirlarning dono fikrlari, o'g'itlari, tafakkur mevalari, ijodiy yutuqlarini o'rganish xalqimizning ma'naviy dunyosini kengaytirish bilan bir qatorda, yosh avlodning barkamol inson bo'lib yetishishida muhim vositalardan biri sanaladi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, Sharq mutafakkirlaridan biri, o'zbek adabiyotining zabardast siymosi, komil inson kuylovchisi, buyuk mutafakkir Alisher Navoiy merosini o'rganish, undan ta'lim-tarbiya jarayonida foydalanish har bir pedagogning vazifasi hisoblanadi.

Buyuk alloma, shoir Alisher Navoiy umuminsoniy tarbiya sohasida bir butun asar yaratmagan

boʻl- sa ham, oʻzining bu haqidagi fikrlarini deyarli barcha ilmiy va adabiy asarlarida ifodalagan.

Alisher Navoiyning ilm-maʼrifat, taʼlim-tarbiya masalalaridagi fikrlarida insonparvarlik gʻoyalari bosh oʻrinda turadi. Uning fikricha, inson dunyoda hammadan yuksak, aziz va qadrlidir.

Alisher Navoiyning barcha asarlari yoshlar tarbiyasi uchun muhim xazina hisoblanadi. U oʻz asarlarida har bir soʻzdan unumli va oʻrinli foydalana olgan. Har bir hikmati biz uchun ibratlidir. Alisher Navoiyning hayoti va merosi yoshlarda umuminsoniy fazilatlarni tarbiyalashda bizga har tomonlama namuna boʻladi.

Ulugʻ shoir oʻzining taʼlim-tarbiyaga oid fikr-mulohazalari bilan barkamol avlod tarbiyasiga katta hissa qoʻshdi, umuminsoniy fazilatlar toʻgʻrisidagi fikrlari hozirgi davrimiz uchun ham muhimdir.

Har bir oʻqituvchi-pedagog faoliyat yuritar ekan, berayotgan taʼlim-tarbiyasining yanada samarali boʻlishi uchun oʻz ustida muttasil ishlashi, bilimini, mahoratini oʻstirishi, oʻquvchilar bilan boʻladigan munosabatlarni puxta oʻylab, ularning koʻngliga ozor yetkazmasdan ish olib borishi lozim. Muomala madaniyati, oʻzini tuta bilishini nazorat qilishi kerak. Har bir tarbiyachining dunyoqarashi uning muomalasida namoyon boʻladi. Muomalaning asosiy vositasi – tildir. Xalqimizda shunday naql bor “Bola – shirin soʻzning gadosi”. Shunday ekan, tarbiyachi muomala jarayonida juda ehtiyotkor boʻlishi maqsadga muvofiqdir. Alisher Navoiy muomala qiluvchi shaxsning mahorati haqida shunday deydi: “Shirin soʻz koʻngillar uchun bamisoli asaldir”.

Shuning uchun ham oʻqituvchi har on nutq madaniyatiga qattiq eʼtibor berishi, oʻzining psixologik, estetik, jismoniy, axloqiy jihatlarini namuna holatda namoyon etishi muhim. Oʻqituvchi oʻzining pedagogik faoliyatida toʻgʻri soʻz boʻlishi, ishlarni adolat bilan olib borishi kerak. Bu xislat tarbiyachi bilan oʻquvchi oʻrtasida yaqinlikni oshiradi, chunki adolat insonlar xulqini baholovchi muhim mezondir.

Hazrat Alisher Navoiy aytganidek: “Loaqal bir harf oʻrgatgan ustozning haqqini yuz ming ganj-u xazina bilan ham uzib boʻlmaydi”. Biz ulardan umrbod qarzodormiz.

Alisher Navoiy yoshlarga chuqur bilim berish uchun muallimlar, mudarrislar va ustoz-murabbiylarning oʻzlari ham bilimli va tarbiyali boʻlishi zarurligini uqtiradi. U nodon mutassib johil dom-lalarni tanqid etadi va oʻqituvchi maʼlumotli, oʻqitish yoʻllarini biladigan muallim boʻlishi zarur, deydi. Masalan, “Mahbub ul-qulub” asarida maktabdorlar haqida fikr yuritar ekan, ularni oʻta qattiqqoʻl, jo-hil va taʼmagirliklarini qoralaydi. Darhaqiqat, johil muallimlar gunohsiz yosh bolalarga jafo qiluvchidir. U yosh bolalarni azoblashga, kaltaklashga oʻrgangan, gʻazabli, qoshi chimirilgan, gunohsizlar bilan achchiqlanishga odatlangan. Ularning koʻpchiligida koʻngil qattiqligi va taʼb xasta-ligi oshkor. Buning ustiga ular aql kamligiga ham giriftor. Ular qiynash yoʻli bilan bolalar koʻnglini oʻzlariga rom qilmoqchi va

kichkintoylarning beqaror tabiatini do`q-po`pisa bilan tartibga solmoqchi bo`ladilar. Ulardagi ko`rinib turgan qo`pollik, yosh bolalardagi kelishmagan xatti- harakatni silliqlashga yirik egovdir. Ular ishi odam qo`lidan kelmas, odam emas, balki dev qila ol- mas. Bir kuchli kishi bir yosh bolani saqlashga ojizlik qiladi. Lekin ustoz bolaga ilm va odob o`rgatadi. Darhaqiqat, mu-allim bu kabi hollarda yuzlab mashaqqat chekadi. Shu jihatdan olganda bolalarda uning haqi ko`p, agar shogird ulg`aygach podshohlik martabasiga erishsa ham o`z muallim- iga qulluq qilsa arziydi.

Ayni o`rinda o`qituvchi mehnatining mashaqqatli ekanligini ta`kidlab o`tadi: “Uning ishi odam qo`lidan kelmas, odam emas, balki dev ham qila bilmas. Bir kuchli kishi bir yosh bolani saqlashga ojizlik qilardi, u esa bir to`da bolaga ilm va adab o`rgatadi, ko`rkim bunga nima yetsin.

Shunisi ham borki, u to`dada fahm-farosati ozlar bo`ladi, unday kishiga yuzlarcha mashaqqat kelsa qanday bo`ladi. Har qanday bo`lsa ham, yosh bolalarga uning haqqi ko`pdir.

Alisher Navoiy inson tafakkuri, aqli, bilimini va ilmiy bilimlarini yuksak qadrlagan. U “Bilim va donishmandlik insonning bezagidir”, deb yozadi.

A. Navoiy farzand tarbiyasiga va uni shaxs sifatida shakllantirishga katta ahamiyat berib, tarbiya- lanuvchini “hayot chirog‘i” deb ta`riflaydi. Farzand oilaga baxt va saodat keltiruvchi ziyodir. Uning fikricha, shaxsga kichik yoshligidanoq bilim, ma`lumot va tarbiya berishlikni ko`rsatib, o`g`il-qizlar- ni 6 yoshdan tarbiyachiga, muallimga berish lozim, deb hisoblaydi. Shuningdek, Navoiy hayotda o`z ilmiga amal qilish, o`rganganlarini hayotga tadbiiq etish masalasiga alohida e`tibor beradi. Masalan, u “Mahbub ul-qulub” asarida ilm o`qib uni ishlatmagan kishi, shudgor qilib dehqonchilik qilmagan yoki urug` sohib hosildan bahra olmaganga o`xshaydi, deydi.

Ilm o`qib qilmagan amal maqbul,
Dona sohib ko`tarmadi mahsul.

Olim bilim olishda barcha fanlarni o`rganishni targ`ib etadi. Bunda u olim-u fozillarni yig`ib, ular orqali ilm-fanni taraqqiy ettirishga e`tibor beradi.

Alisher Navoiyning fikricha, bilimlarni tinmay uzluksiz o`rganish zarur, bunda har qanday qiyin- chiliklarni yengib o`tish muhimligini, qunt bilan ishlash, tirishqoqlik bilan harakat qilish, izchillik bilan kurash, uni oxirigacha yetkazish, chidam va sabot bilan o`rganishni ta`kidlaydi.

Demak, buyuk alloma ilm olish tamoyillarini o`z davrida to`g`ri ifodalab, hatto ta`lim tizimini bel- gilab beradi: ya`ni Alisher Navoiy ta`lim tizimini o`z davrida o`quv muassasasi, madrasalarda o`qish, olim, hunarmand, san`atkorlarga shogird tushib yoki mustaqil holda ilm olish imkoniyatlaridan foy- dalanishni tavsiya etadi.

Alloma yoshlarga chuqur bilim berishda muallimning, mudarrislar hamda ustoz murabbiylarning o'zlari ham bilimli va tarbiyali bo'lishi zarurligini uqtiradi. Bunday muallimlar shogirdlarni yonida yuzlari yorug' bo'lib, doimo izzatda, hurmatda bo'ladilar, deb ta'kidlaydi.

Shunday qilib, biz Alisher Navoiyni pedagog-mudarris deb atashimiz mumkin. Chunki ta'lim-tarbiya masalalariga alohida e'tibor berib, tarbiya jarayonlarini, vositalarini, talablarini ko'rsatib o'tadi. U ta'limda ilmiylik, asoslanganlik, tarixiylik kabi talablarni asos qilib olgan buyuk pedagogdir.

Demak, Alisher Navoiy o'zining badiiy asarlari bilan bir qatorda ta'limiy-axloqiy asarlarida o'zi orzu etgan komil insonga xos axloqiy fazilatlari deb qanoat, adolat, saxovat, himmat, muruvvat, vafo, to'g'rilik, rostgo'ylik va boshqalarni tushungan, ana shu xislatlar tarkib topgan insonga yomonlik razillik bo'lmasligi, bunday inson yashagan jamiyat ham ravnaq topishi, barcha xalq baxt-saodatga erishish mumkin, □ deb hisoblagan.

Xulosa qilib aytganda, Alisher Navoiyning komil insonni shakllantirishga oid fikrlari, uning ta'limiy-axloqiy qarashlari pedagogik fikr taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etadi.

Allomaning qarashlari o'zidan oldin o'tgan olimlarning bu boradagi ilg'or ta'limotiga, shuningdek, komil insonni tarbiyalashga oid an'anaviy Sharq xalqlari ta'lim-tarbiya yo'riqlariga asoslanadi.

Alisher Navoiy ta'lim-tarbiya masalalariga alohida e'tibor berar ekan, tarbiya jarayonlarini, vositalarini, talablarini ko'rsatadi. U ta'limda ilmiylikka asoslanganlik tarixiylik kabi talablarni asos qilib oladi. O'z davridagi musulmon maktablarining yutuq va kamchiliklarini tahlil etadi.

Adabiyotlar

1. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. Yigirma jildlik. 16-jild. □ T.: "Fan", 2000. □ B. 26.
2. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. Yigirma jildlik. 14-jild. T.: "Fan", 1998. – B. 83.
3. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub. Asarlar. O'n besh jildlik. 13-jild. – T.: "Badiiy adabiyot" nashriyoti, 1966. – B. 189-190.